

Elhatároztam, hogy ebben az írásban Tolnai drámáiról és csak rólok beszéljek, nem pedig a magyar színház Tolnaival szembeni adósságairól. Mégis, amikor befejezésül e drámák recepciójának esélyein tűnődöm, kénytelen vagyok utalni rá: nem mindegy, hogy a recepció a színpadon vagy az irodalmi életen keresztül zajlik-e. Ahogyan az sem mindegy, hogy a magyar drámaírás ha egyszer nagykorúvá válik (nagykorúságon, kissé leegyszerűsítve, a minőséget és a folyamatosságot értem), ezt a színházakkal való kiegyensúlyozott együttműködés vagy immanens irodalmi értékek révén éri el. Tolnai Ottó példája is azt mutatja, hogy jelenleg az utóbbira van jóval nagyobb esély; drámái egyelőre a fiktív színházat gazdagítják.

Röviden szólnom kell olyan erényekről és hibákról is, amelyeknek Tolnai írásművészetéhez nincs közük, a könyvhöz azonban van. Mindenekelőtt dicséret illeti a kiadót magáért a vállalkozásért. Drámakötetet kiadni nehéz és hálátlan dolog lett az utóbbi években; ugyanakkor a magyar dráma sorsa igen nagy részben függ attól, hogy maguk a művek mennyire hozzáférhetőek. A VÉGEL(Ő)ADÁS több szempontból is fontos könyv: egyrészt az utóbbi évek egyik legjelentősebb drámakötete, másrészt Tolnai költészetét is új megvilágításba helyezi. Radnóti Zsuzsa utószava, amelyre a főtiekben többször hivatkoztam, gyakorlati színházi szempontok szerint íródott, ám elmélyült poétikai érzékenységről és beleérző képességről is tanúskodik; a kötetnek számottevő nyeresége. Sajnálatosnak tartom viszont, hogy a BAYER-ASZPIRIN mellett a két másik nagymonológ, a BRILLIÁNS és a MAMUTTEMETŐ nem szerepel a kötetben; ennek bizonyára terjedelmi oka van. Nem kevésbé kár, hogy (nyilván szintén helykimélemből) a betűfokozat két ponttal kisebb, a szedéstükör egy ujnyival szélesebb a kelleténél. Drámai szövegeknek általában nem tesz jót a zsúfoltság; Tolnai drámáinak különösen nem. Gondosságra engedne következtetni, ha a drámák páratlan oldalon kezdődnének (az első kivételével az összes mű páros oldalon kezdődik, az utószó nemkülönben), és a tartalomjegyzékbe nem ártott volna beírni az oldalszámokat.

Márton László

ÉLŐ ARCRA FESTETT ÁLARC

Géher István (új) verseiről

*Géher István: Mondom: szerencséd
Szépirodalmi, 1981. 108 oldal, 21,50 Ft*

*Géher István: mi van, catullus?
Szépirodalmi, 1984. 71 oldal, 17 Ft*

*Géher István: Anakreóni dalok
Liget, 1996. 66 oldal, 250 Ft*

„A halálba magad indulsz:
ami voltál, ami lettél –
ha lehattél /ami/ volna,
ami lennél – te magad vagy?”
(ANAKREÓNI DALOK, 4.)

Egy főnév: a halál, egy ige: indulsz, a létige hat alakja, hét névmás: személyes, vonatkozó (négyszer) és (kétszer) visszaható, és a feltételes kötőszó. A lényegre, a vázra, a szavaké helyett a kérdés jelentésére csupaszított mondat. Az, ami: alanyi (vagy állítmányi) alárendelés. De ki az alany? Ez a kérdés, hogy az alany azonos-e önmagával. Te: költő, te: olvasó, te: Akárki. A halálban nincs különbség, ez a személyazonosság is csak odáig számít. Hát akkor?

Számít, mert semmi más nem marad. Nincs nehezebb, mint szembenézni önmagunkkal – de ha a másik serpenyőben a haláltudat van: a kettő legalább kiegyensúlyozódik. Aki szembenéz önmagával – mint aki játszik vagy intenzíven érez (a gondolkodás, a játék, az érzés pillanatában legalábbis) –, azonos önmagával. Gondolkodom, tehát azonos vagyok. De Géher István verse nem az alkotás lélektani pillanatát mérlegeli, hanem visszatekint és előre /életre-halálra/. Hogy visszatekintve mit lát, azt talán egy későbbi kötetre hagyja. Az ANAKREÓNI DALOK-ban leginkább befelé, előre- és körülnéz. De a kérdés nyitva marad: „te magad vagy?”. Ilyen kérdésekre az ember önmagának sohasem ad megnyugtató választ. Az a gyanúm, hogy a három kötetben (különbségeik ellenére) ugyanezt kérdezi a költő, ugyanazt keresi különböző szerepekben és tükrökben.

A halálba nézés a gondolkodó ember alapállapota. „Mint a kavicsos part felé a hullám”,

kezdi Shakespeare, egész ittlétünk úgy fut a halálba, fejezi be a modern filozófia. Tudjuk, sőt azt is, Nemes Nagy Ágnestől, hogy „*Ez a viszonylagos öröklét / ép ésszel elviselhetetlen*”. De aki a halálát egész életében szem előtt tartja, az is más-más szögből látja különböző életkoraiban. A legdöbbenetebb szembesülés fiatalkori, mikor az ember valahogy befogadja az elfogadhatatlant, legalább a tudásába. Géher István első kötetéből idézek:

XVIII KÖNYVJELZŐ

What I Believe

*mert egyszer elkapnak ne félj
és jólnevelten nem menekszel
és szürkén meg nem tart szerencséd
és szokásaidból kifoszlász
és ottmaradsz ügyedfogyottan
és akkor
fölphekkelt életeddel
hinek teszel milyen hitet*

Az „egyszer”, az „akkor” távoli fogalmak, a vers jelenében az élet neveződik meg, nem a halál, hiányával persze nagyobb, szimbolikusabb súlya van. Vagy életnek, halálnak, allegorikusan: a „példakép” a középkori moralitás névtelen hőse:

IV MORALITÁS

*Kopottan, mint Akárki,
viseld közöttük elszabott
világodat: viselkedj.*

Az arctalan Akárki találkozik a Halállal – élt, ahogy élt, alkalmazkodott, bűnökbe esett –: felelnie kell. Megtudja, hogy az életet csak kölcsönkapta, a halálra ráadásul, a számadáshoz haladékot kér, és csak jótettei nem hagyják cserben. Ennyit tudunk róla. Emlékezetes történet, szinte kínálkozik a megírásra... Viccen kívül: Akárkiből akkor lesz hős, amikor szembenéz élettel, halállal, és már nem akárki. És mégis ez a vicc: amikor Géher István – „*Nem más, mint más*” – azonosul vele, a nagybetűs Akárkival, a világ egyik legegészisztenciálisabb hősét választja. Így alkalmazza magára az alkalmazkodás példáját. A „*viselkedj*”: ironikusan hangzik? Józanul? Komolyan ezt

mondja? Rávághatnám a BATTHYÁNY CANTÓ-ból: „*Komolytalanság.*”

*„Érj rá, ne érj rá: bármi dolgod
halaszthatatlan. Lennivalódat
játssza végzed.*

Mondom: beosztás,
(XXI BATTHYÁNY CANTO)

Tanácsot tehát máshol is ad önmagának a költő. A lényeg: hogy nem ez a lényeg, nem külsőségek.

Hát mi? Jó kérdés. A lélektan pontosan ismeri a harmincadik év körüli-utáni (egzisztenciális) válságot. Az irodalom szintén: „*az emberélet útjának felén*”. Nevezik ezt krisztusi kornak is. Játékos-komoly jelzés a kötetből: „*Harmincöt: lekéstem / megfeszítettésem.*” (XXXV EXPRESSZ: BUONA PASQUA.) Hamlet is ez a korosztály. Lenni – nem lenniére a válasz: „*Kivárni / kell. Megmaradni.*” (XLII HAMLET, V. 2.) A szerepek, az egzisztenciális választások maradnak végiggondolásra. „*Kivárni, fűnség?*” – dönti meg a bölcs rezignációt a szkeptikus tudás.

És innen indul a CATULLUS kötet (LXIV ARANY JEGYZETE: CATULLUS HAMLETTŐL KÖLCSÖNÖZ): „*hallgatni jobb fém. élni: pör-halasztás.*” Az egzisztencia annyi kérdést vet föl, hogy a catullusi *vivamus* épp elég feladat, lehetőség. Különösen, ha valaki az életével is tanít, gyereket, tanítványt, olvasót.

A CATULLUS előtt azonban hangot kell váltanom. Nehéz megállni, hogy a költő helyett ne az egyéniségről (is) beszéljek, akit ismerek – mikor ő is jobban kitarulkozik, „elbeszél”. Ráadásul a kettő egymásra kopírozódik: Géher István élete és műve; hiszen életműve az élő versanyag és a gonddal művelt életminőség. Hozzá mindezek átadása.

Segítségül hívom a stílusát. Ahogy verseiben és prózájában a szavakat megforgatja figyelme kaleidoszkópjában, és jelentéseik alkalmi konstellációit véglegessé gondolja – ahogy ír és ahogy gondolkodik (ahogy az írást és gondolkozást tanítja, a tanítást éli, az életet írja) –, úgy lehet a személyiséget, a tanárt, a költőt, a versek perszónáját, a magára vett szerepek képviselőjét is egyszerre, saját tükreiben figyelni. És mivel a mondatomban is értelmezni kezdik egymást a látszólag pusztán felso-

rolt szavak, elképzeltetők, hogy szigorú határokat én sem látok. (L. még homályosan.)

A kaleidoszkópot elvetem, de a tükröket megtartom, a CATULLUS kötet két (itt kiemelt) alapszava miatt is: „*törvényesíteném magam, de nem megy. / magunk vagyunk a törvény. nincs kibívtó. / sem tündökölhetőség, megtöretlen.*” (LXIV ARANY JEGYZETE: CATULLUS HAMLETTŐL KÖLCSÖNÖZ); és: „*mutathatóid megmutattad, és mi van?*” (CXV QUID EST, CATULLE?). Mindkét szót keserűen használja, mert az ember nem azonos a művel, és hiába tudja az értékét, ha (a vers címében megidézett Arannyal) úgy érzi, pusztá kopáron vész ki dala. A költészetnek figyelem kell, költői alkattól függetlenül is. De Géher István alkata szerint is szerepel, játszik, varázsol (mint Hamlet, Prospero, Doctor Faustus, másfelől ahogyan Kosztolányi és Weöres), és a varázslat fénytörésében hirtelen villantja ki igazi arcát.

„*magam magamra rávetem. s megismerem? a lélek öngedekény alja: ez parázsnaság. nem igaz. azaz, hogy épp az izgalom. az kell, hogy mind /örökre?/ kirögtönözzük belsejét: mi van kiben? miben ki?*” (XCVIII A KÖZÉPKOR DÉLUTÁNJA; DELL'ARTE)

Mutat, mutatkozik, mint már első kötetében is: „*Nem vonatkozom: / csak mutatkozom; / másnak megmaradva: / magammá változom.*” (XXXVI ...UTÁN, SZABADON) – ami előre megkérdőjelezi a harmadik kötetbeli kijelentést: „*Tessék. Megmutatom magam. / Tükömmel nyílt titok, olvass!*” (ANAKREÓNI DALOK, 2.) Nem úgy ölt szerepet (a CATULLUS-ban sem), mint (a verscímben-függelékben „f-eltüntetetlen”) Weöres: minden formában, folyvást bemutatkozik, magáról beszél, a lelkébe, az indulataiba avat be. Persze „*ez is család*”:¹

Ixx a líraiság a lírában

*kártyáim kiterítem. kiterítkezem.
/mielőtt kiterítenek, mondaná
polonius, ha volna benne elmél:
elvágni ettől ezt./ a költő, bár beszél,
nem vakvilágba. a vers villámlik, sebez.
alánya tárgy. élő. természetellenes?
hát én most természetemen erőszakot
teszek, és elbeszélék. vélhetnétek: úgy,
ahogy van, mindent. könyvben. ez sem így igaz.*

*ez is család – amint aranyból tudható.
de tudni illik a varázst. nincs égi más,
ha nem a valóban. valóban itt vagyok,
kitéve közpiacra. „munkát” vállalok,
kockázatot, a józlésem elvetem.*

elmondom életem. tudom, amit tudok.

a mit. s a met /-rumot:/ trimétert, sánta jambust, distychont, asclepiadeust... mikor mi kell. magammal méltányosan bánok el, mérték szerint. arany középszer? nem, horác helyett /talomba/ más. helyettem én. ki ez? megrímeltetem catullust. lesz, ami lesz.

Ki ez? „ismeretlen költő”, aki „kriptára spórol”; „géher: magyar lírában nincs ilyen név”; tanár úr; doktor „értem: a marlowe-é./” – másfajta iróniával aprítva (Petőfi kalapácsával): „a tudomány- /nak ellensége nem vagyok. vagyok barát- /ja. [...] vagyok szintügy barátja békének”; summa summarum: „tudósnak költő: költőnek tudós” – mikor milyen hangulatban számol le a számára kiszabható skatulyákkal. És a közéleti szerep? Keserű sírvers.

cvi a közművelődési határozat végrehajtása: felirat

*kultúrát terjesztett: nem mindig fizetésért.
műsorozott rádión. könyvet utószavazott.
lépett több dobogóra. tovább-képzőt vezetett. és hitt a szavakban: ezért méltán porlad alatt.*

Az igazi arcot, azt hiszem, nem itt kell keresnünk. Az irónia csak körülkeríti a védett helyet (a mutathatókat). Belső oldalán ott van a sebezhető önérzet, a méltóság, aztán: a költő férfivilága, barátságok; az otthon, amit megteremt, gesztusok, emberi tartás, amit fel- és lemenőkben lát(tat), a katedra, amit képvisel, és szellemi környezete, a megidézett magyar és világirodalom. Értékek, melyeknek veszendőségét helyi értékük jelöli ki. Ezért nem idill a családi kör sem. Megőrzése, mint az ép identitását, valamiféle belső ellenállás.

„*bújsz az ölinnkbe ma még. ölelinnk, hajadat simogatjuk.
így készítenk, orvul, baltacsapások elébe.
boldog nem leszel azzal, amit neked adni remélinnk, csak leszel. az, aki. úgy, ahogy. életből ez a lecke.
ezt hagyd hátra fiadnak, gyűrűmmel. ha tiéd lesz.*” (LXXVII KONDITIONÁLÓ TORNA)

Bármilyen fontosak azonban ezek az értékek és mindaz, amit Géher István maga helyett magáról elbeszél, ez is csak a felszín. Úgy értem, a költészet felszíne, a „mondanivaló”. A versolvasót gyakran megtévesztik a szavak. Különösen, ha a vers szövegének megértése intellektuális küzdelem, félt, hogy végül szó szerint fogja érteni. Az esztéta, aki tudja, hogy az ilyesmi az „intencionális fallácia” bűne (a. m. „a költő azt akarta mondani”), szintén téved, ha a kötet végén álló tudós jegyzetek és az európai modernizmus ismeretében azt gondolja, hogy megszabadul a „mitől jó?” kérdésétől.

*„nem szoktam
magam szokotthoz alkalmazni. úgy értem:
belül. ruhám és életmódom átlagra
valló, konformizmusban verhetetlen.”*

(LXXVIII GÖRÖG-RÓMAI CHOLIAMBUS:
VÉRTEZETLEN)

Azt hiszem, Géher István költészetének a kulcsa talán a faustusi lázadás hangja, a tudósé, a magányos intellektusé, aki fölényes tudással „kunsztol”, ha nincs is kinek, aki ellenáll mindenféle külső elvárásnak, aki kénkövet tart tömjén helyett.

En visszavezet az egyéniséghez, költői alkatához. Azt hiszem, hogy a versek legnagyobb feszültsége éppen az ész lázadása és az értékekért vállalandó ésszerű alkalmazkodás között húzódik. Catullust el kell „kattintani”, mert a költészet veszélyes játék. A tudós és a költő ezentúl felváltja egymást. A tudóstól lehet tanulni a versről, de a költőnek – ahogy Anakreón alakjában újra jelentkezik – elege van „a tudomány robotjából”, különben is:

75.

*Doktor – vagy ördög? Nem vagyok
tudós. Csak álruhám, amit
tudás fölél feloltenem
illik: a filológia.
De szakítástól tartózkodom,
ha Isten óv: írni-olvasni-
nem-tudók oltárain
gyújtsak tömjént? Nem: kénkövet!
/Lásd ott: vonatkozó helyek./*

Igen, éppen itt kölcsönösen üzen egymásnak a két kötet, hiszen a CATULLUS XCII SZÜ-

NETJEL című verse, amelyre a kénkövet vonatkozik („a költő még javíthat / a formán. olyformán, ha kénkövetből / tömjénre futja?”), befejező sorával errefelé néz: „élővilágba térek nem sokára.” – mégis meglehetősen sok minden megváltozott.

A CATULLUS-ban emlegetett gyerekek itt már felnőttek, nem verstéma már az alkalmazkodás – mint konfliktus sem, sőt az ellenállás lesz erősebb. A versek színtere is a magánélet, a cikluscímek közül egyedül a katedra nem utal erre, de az ott szereplő versek tanúsága szerint az érdemi munka: magánügy. „Nehéz kedvet csinálni / élethez, alkotáshoz... / Elég: szakismeretnek? / Nekem sok is. Mi gondom, / hogy mások mást csinálnak?” (65.)

A beszélő hang is jelzi az eltelt időt: a *vi-vamus* helyett az öregség a kitűzött téma: a halállal szembenézni, riadtan, realistán és nosztalgiával, anakreóni borral és szerelemmel. Anakreóni maszkban, de Anakreón verseinél, töredékeinél (és különösen az ún. ANAKREÓNI DALOK gyűjteményének hangulatánál) komorabban, konkrétan, személyesebben. Géher István alig vesz át az ókori kellékekből, a saját hangján szól, noha – időnként inkább, máskor kevésbé – álarca mögül. Ahogy a CATULLUS-ban mondja: „most már én zengek fel azonban akármű zenére” (LXXVII KONDICIONÁLÓ TORNA). A versek formája hibátlan görög mérték (egy-egy versláb vagy sor témához is kötődik, bizonyos ritmusvariációk visszatérésének személyes oka is lehet). Olvasáskor a ritmus rögtön érződik, de a versmérték sehol sem töri meg a természetes dikciót. Csak kifeszíti. De hát amennyi idő eltelt, annyit romlott a kultúra helyzete, a környezet, amiben élünk: a formának szikráznia kell, hogy tiszta maradjon.

Az ANAKREÓNI DALOK-at egyszerűbb olvasni, még tisztább a szöveg: elmarad a jegyzet-apparátus, a költő nem menti ki Anakreónt, mikor keresztény módra fohászkozik, nem jegyzi meg, amikor Berzsenyitől, Aranytól, Kosztolányitól kölcsönöz – ezek a dolgok már megvoltak, az olvasó remélhetőleg felnevelődött. Illetve lázad is az új perszóna a régi olvasók esetleges elvárásai ellen. („Aki ismer, meglepődik: / nem úgyent várt volna tőlem.”) Saját régi hangja ellen lázad a költő: mi köze van ahhoz a világhoz, amelynek valaha (bár külsőleg) meg akart felelni? Ki mond felette ítéletet? Kinek mi köze hozzá?

De hát hova lett a múlt, a példaképekkel? A példaképek? „*Hólepedőben a föld. Hallgatnak földben a testek / néma gyökérracsal – jobb nem tudni, miről.*” Anakreónt aggastyánnak ábrázolja a költő (mint az igazi is önmagát: „*A halánték deres immár*”) – olyannyira, hogy meg is ijed tőle:²

13.

*A tükörbe nézni félek:
idegen néz vissza onnan.
Letarolt fön szürke tincsek,
csupa ránc a homlok íve,
beesett szem, alja táskás,
fut az orrtól mély barázda,
lefelé görbült a szájszél,
laza bőrbe vész az állcsont...
Hol az arcom? Ez csak álarc?*

Persze a tükör nagyit. Ahogy a szorongás is nagyítja a bajt. Tél, csend, hó, halál – költészetünk régi asszociációs sora. A téli napfordulón az ünnep is félelemmel telik meg, „*riadalmas örömműp*” a karácsony, magánokából csak jelzésnyit enged látni a költő.

És félelmében énekel. Zárt, homogén dalokban „*mondja magát a félelem*”, és – úgy látszik, ez a költő ilyen – a kótet végére az eredeti témával ellentétes cél is megvalósul, „*hogyan élni mégis érdemes*”. Igaz, kettős értelmű a zárás nyugalma. De nem akarok még a könyv végére futni. Sok keserűség rakódik le odáig a szigorú formák cseppköveiben.

A tél, a sötét, a félelem, a boldogságot számon kérő ünnep („*A lányunk / ifjú asszony / [...] Boldog? Vagy hogy tanítsuk?*”) klausztrófóbiájából és az öregedés „*programjából*” a lélek borba és szerelembe menekül. Mértékkel, azaz versemértékkel. A bordalok (a boros versek kb. egyharmada) hagyományosan anakreóni hetes formában szólnak. Miről? „*Miért iszom, ne kérdezd / fiam. / Nehéz a lélek.*”; aztán néhány válasz: „*Hogy kívánkozom élni. / Maholnap eltemetnek.*”; „*hogyan nyomát is kimossam*” (a tudomány robotjának); „*Bor nélkül nem lehetne / boldogságom kibírni*”; s „*hogyan este borba fojtsam*” a világot. A bordal könnyű forma, de ugye senki nem téveszti össze a költőt és a szerepet? „*A tanár komédiás is. / Alakíthatok, ha tessék. / Legyek én a vén borissza, / aki ifjak közt megijjul!*”

A SZERELEM JÁTÉKA piros labdával találja el az ógörög Anakreónt. Géher István által

megszóltatott alakja ugyanabban a versformában beszél ugyanerről: a visszatérő, türelmetlenül futó glükóni versszakban.

15.

*Káprázat köde, mint a bor,
megzavarja öreg fejem:
állok, nézem az érkező
gyors lábú, szeleburdi lány
léptét, távolodóban.*

Káprázat, álom, élet – a gyors mozgás az olvasót is megzavarja. Hova tartozik a határozószó: a hozzá közelebbi alanyhoz: a lányalakhoz, aki olyan gyorsan érkezik, hogy már ott sincs (mint a száncseggő az ablak alatt) – vagy az igékhez: állok, nézem – távolodóban? Akkor viszont nem térbeli, hanem időbeli a távolság (őreg – gyors, szeleburdi), vagy képletesen térbeli a mozgás, az idő viszi futószalagon az egyik embert, míg a másikat épp csak hozza.³ Persze másfajta távoldás is lehetséges, a káprázat maga is távolság, és aki áll, néz, gondolkodik, az is hátralép.

Se káprázat, se bor nem feledtetni a halál gondolatát, amíg a félelem magamagát ki nem beszél. Hol ideges chorijambusokban: „*Nyomtalanul semmibe vész az ember?*” (24.); „*Nyugtalanító ez a hang, ahogy szól / arctalanul, mint a tücsök, hiába: / nem simogat, nem melegít, ha félek.*” (37.) – hol a híres TÖREDÉK A HALÁLÉRŐL vers riadalmas-ünnepélyes, ostinatoszerű ionicus a minoréjában: „*Koszorúnkon (ez is ünnep) ez az egy gyertya világít. / Ha elalszik, maradunk majd (ahogy élünk) a sötétben.*” (31.) – és minden ciklus lezárásául higgadt disztichonokban. A versforma eredeti sűrversszerepe megmarad (18., 42., 78.):

18.

*Hólepedőben a föld. Hallgatnak földben a testek
néma gyökérracsal – jobb nem tudni, miről.
Vagy tán / mit tudod/ ott jobb? Lépkedsz térdig a
csendben.*

Hív odalentről tán édesapád, hazavár.

Máskor epigrammatikus üzenetként, fanyarul utal „*szellős síri divatra*”, vagy ünnepélyesen szól (a Weöres Sándor halálára írt hajdani verset⁴ idézve): „*bár füstjében a láng elfullad, didereg*”.

Minden nyugtalan félelemnél és „arctalan” álarcnál súlyosabb azonban a konkrét kép:

39.

*Ide látszik a jövőből: ami eljön, nem öröm lesz.
Az öregség, a betegség szakadatlan panaszával
keserített napi gondként az utódokra maradni,
tehetetlen tetemünkké leromolni – akarunk-e?*

Mégis innen, az örvény mélyéről lehet elrugaszkodni, épp a kötet felezőpontján. A megnevezés már maga elrugaszkodás. Része az akaratnak, mert túlmutat az öregség gondolatának, a halál félelmének passzív elfogadásán. Hogy mit jelent akarni, nem akarni, mikor a véget kezdetől ismerjük? Az egészek az értelmét. A lázadást, bele nem törődést.

40.

*Akár akarjuk, akár nem,
megtréfál még ez az élet.*

*Viseljük, csak humorunkból
idő előtt ki ne kopjunk.*

*Kacsint talán az öregkor,
ha kettesben kinevetjük.*

Ha története nem is, iránya, íve van a kötetnek. A humor, a hit, a felelősség, a tudás, sőt az undor is kifelé vezet. És persze a zene. Az ANAKREÓN ÉS FIA műhelyének mestere táncolni kezd: eddig énekelt, dobolt, most újfajta nyugtalanságot kever a chorijambusokhoz a jambussal, brachiusszal:

45.

*Táncol apád. Hát idenézz, a lába hogy jár.
Sorra a sort rakja tovább: ma nincs megállás,
és hiba sincs, minden ütem helyére biccen –
bírja erővel, fiatal fejébe bor száll...
/Süsd le szemed, hogyha zavar. Bolond s öreg
már./*

Fiatal vagy öreg? A glükóni versformában már csak tanácsot ad a szerelemről (46.), mint később Prosperóként (75.) is, és készül, hogy szellemként biztassa-riogassa fiát. „De nehéz is szabadulni” a jótól a „jobb, ha” kedvé-

ért. Az otthon (házitűzhely) rendet, „jó helyet”, boldogságot, hitet jelent. A felnőtt gyerekek ezt kell otthagynia, hogy saját magának megépítse, ahogy tudja. De mindig a szülőnek nehezebb, ahány felszólító mondat, annál jobban látszik. A védettség biztonságából, a féltés (eredendő) bizalmatlanságából a közös munka vezet ki: „nézem a művet”, „így megy a műhely”.

„Tágas a kinti világ” – ígéri még biztaton az apa, „odujából”, de a költő azért költő, hogy az illúziókkal leszámoljon. Öniróniával éppen ide illeszti az ANAKREÓN NAPILAPPAL ciklust. És a tánc folytatódik, de a kor haláltáncával. „Pártfigurák váltják egymást, és vesznek az úrbé: / történész, költő, pap, közgazdász, filozófus...”

Az anakreóni-berzsenyis rezignációhoz legalábbis ködre van szükség („Ha a bort megittam este, / s a világ elült a ködben, / lefeküdni készülődöm, / hogy a semmi rám boruljon.”) – de nappal, napilappal a kezében Anakreón keserű, naturalista víziót lát maga körül.⁵ A fizikai és egzisztenciális undor pontos szavakban, kíméletlen gúnnyal jelenik meg, akár melyik sort idézhetném. A formai változatoság miatt, amely a téma ellenére új alakban jelentkezik, álljon itt egy reiziánus-strófa:

58.

*Mint légy a levesben,
vergődik az ember;
hörpöl vagy okádik,
s végül belefulladás.*

De hát semmi sem áll annyira szemben mindazzal, amit Géher István bármelyik szerepében megtestesít, mint a jelen érték- és egyéniségölő világa. Hogy néz ki a „bús Budapest”? „Hol a tisztességes élet?” Hol a polgári világ? Kosztolányi BOLDOG, SZOMORÚ DALÁNAK jó takaró – jót akaró rímei ironikusan csengnek sívár, keserű környezetükben:

54.

*A közélet /nemi élet?/
nem az élet, nem a közjó
akarója – takaró csak:
be-beroggyan, ki-kilátszik,
hogy alatta marakodnak.*

Ironikus a bölcs tapasztalat is, amely e világból levonható, és megsüpped a magyar ingoványon a szabadság.⁶⁰

Ahol az értékvesztés ilyen rohamos, sürgősen értéket kell teremteni, hogy akikben az ember hisz, legyen mibe kapaszkodniuk. Sürgősen? Hiszen folyamatosan ez történik. A katedrán – Hamletként, vagyis sebezhetően, fiatalon:

*„Tudnom kellett. Nem általuk: közöttük.
Hínnem tehát /tettetnem/, hogy megóvhat
közönségesdíjük, míg hallgató-lag
beburkol, tévedés volt. Elcseleztük.
[...]
Maradnak, éppúgy; készek bármi készre:
tanulság volna gondolhatni, hogy
nekik vittem /vitettem/ végbe*

, fönség?”

(„NÉMA SZEMÉLYEK”, MONDOM: SZERENCSÉD)

– aztán Prospero teljes biztonsággal a katedrán: (MI VAN, CATULLUS?, CXII OFF-OFF-PAR-NASSUS: FÉLRE ARIELHEZ):

*„már céljuk felé gyűlnék terveim:« mint
fentebb. s gyűlnék fiatalok körém. egy
pár. tartok két magán-tudóst, poétát
többet. nem ki: meg. bár »béreben« állnak,
mondhatni, mert különb mód nincs hitel, csak
kész-fizetőleg, kezesek. hozomra:
hozzák. »felállok.« veszem /kézbe./ korri-
gálok. »és iskolámban« in-tanulnak
»erős/ható ígére:« járni. »bájad
oly« – amilyen: – hogy zárni, nyitni rendel
költeményt, lelket, monográfiát. /s hat
fordítók próba-tengerére: »csillapítsd le.«/”*

– végül különválik katedra és Prospero (mint apa), de a gesztusok visszatérnek (itt kiemelve, mint az előbb is):

61.

*Nézik, milyen vagy: fiatal – vagy öreg?
Leülsz közéjük: szemük éle tükör.
Beszélni kezdés: muzsikál az eszed.
Lelkük kezdedben: kinyitod, becsukod.*

64.

*Megnézem, ha elem teszi,
ujjammal kitapintom a*

*görccsét, hajlik a versszöveg,
formálódik az íve.*

– és nem „jární” tanul már, aki akar, hanem táncolni, újabb és újabb ritmusra, fél versláb-
bal biccentett chorijambusra: „Táncba viszem,
kezét fogom csak, s úgy vezetem, segítem...” (67.);
vagy aprózott trochaikus tetrameterre, anap-
esztusokra, diabolikusan:

69.

*Kell utolsó táncra kelnem: bemutatásra futtatom
ezt a sort is, pont utána, s hamarosan kidőlhetek –
de előbb ide leteszem: patanyomomat.*

Doktor Faustus – Prospero – Anakreón: „A tanár komédiás is.” A tanár: komédiás, a komédiás (varázsló): apa, az apa: költő, és a költő leköszön.

78.

*Itt nyugszom meg: a költő bűvöletét ma feloldom,
zárja magába a könyv, épp születésnapomon.*

*Ötvenhat lettem, boromat már arra ürítem,
hogy fiatal testekben támadjon fel a lelkem.*

Az utolsó vers kóda: felvonul benne költészet, bűvölet, ünnep, bor, fiatalság és a lélek feltámadása. Formára disztichon és hexameter, tehát nem egészen sírvers, de nem is megnyugtató: „Itt nyugszom meg.”

Visszont mégiscsak ott van az az igekötő. És ott van a lélek feltámadásának motívuma, amelyhez most (da Capo al FINE) visszatérek, egyrészt mert Anakreón eddig eltakart egy személyesebb szelleműjjat, Arany Jánosét, másrészt hogy ott érjen véget ez az írás, ahol az idézet:

19.

*Hívogatom most a zenét: hozza magával lelkemet...
Eltemetett évek után hangot adok, s ha szól zeném,
a lélek feltámad, beszél.*

*Hajladozik, dalba csitul: mondja magát a félelem –
hallani már... Már aki hall... Már ha akárkít
érdekel...*

/Nem költ íyet ma senki se./

Bár egyedül, kortalanul, költögetek... Vagy
altatok...
Hangszer a vers: játszani kell, hangulatot
teremteni,
hogyan élni mégis érdemes.

Jegyzetek

1. „mely többnyire mutogatással álcázza azt, amit elrejt”. (Géher István: ARANY JÁNOS: NATURAM FURCA EXPELLAS. In: RÁDIÓKOLLÉGIUM. Kalligram, 1996. 179. o.)
2. A versszám is „szerencsétlen”, ennek jelentését vö. a MONDOM: SZERENCSED 13. és 35. és az ANAKREÓNI DALOK 56. versével.
3. „Mebűvölten ott állunk azóta is, a rácsodálkozás kilátópontján, azaz pontosan itt, ahonnan visszatekintőleg bölcsen beláthatjuk, hogy álltőhelyünkben is mindig útban vagyunk. Bizony múlik az élet.” (BERZSENYI DÁNIEL: A KÖZELÍTŐ TÉL. In: RÁDIÓKOLLÉGIUM. 118. o.)
4. IN MEMORIAM W. S. Újhold, 1990/1. 13. o.
5. Alkati kérdés is: az Anakreón-előd, Vas István határozottan befelé fordul: „mit bánom én”.
6. L. erről Tandori Dezső írását, *Liget*, 1996. szeptember.

Mesterházi Mónika

FÉNYLŐ MEGGYMAG

Mosonyi Aliz: *Boltosmesék*
Holmi, 1997. március

Tíz-tizenegy éves lehettem, mikor elvittek a drezdai királyi kincstárba. Szép neve van: *Grünesgewölbe*, magyarul: *Zöld Bolt*. A zöld színű bolthajtásokról kapta a nevét. Láttam ott mindenféle hatalmas rubinokat, topázokat, gyémántokat, üveg mögött persze, de főleg két dolog ragadta meg a figyelmemet. Az egyik egy perzsa ékszerész vagy aranyműves életképe. Valamilyik kalifa vagy szultán beiktatási ceremóniájának valahányadik jubileumát örökölte meg a mester. Hátral, fönt, egy emelvényen, baldachin alatt ül az uralgó, lába alatt lépcső, a lépcsőn és a lépcső alatt egymás háta mögött sorakoznak a hódoló és a hódolni készülő alattvalók, mindegyik főrang perzse. Mindegyik ajándékot

visz, ki fegyvert, ki kincset, ki díszesen felnyergelt lovat stb. Az egész ünnepi jelenet egy vitrinben van. A figurák ujjnyiak, az arcuk, a kezük elefántcsontból van kifaragva, ruházatuk színezüst, színarany, telis-tele rakva a legfinomabbra csiszolt, a legpompázatosabb drágakövekkel. A vitrinhez mellékelt eligazító szöveg közli, hogy az ékszerész huszonöt évig dolgozott e remeken, és ennyi meg ennyi nemesfém, ennyi meg ennyi nemeskővet használt fel hozzá. (Ha jól emlékszem, kilókról vagy inkább sok-sok fontról volt szó.) Akkor sem értem föl ésszel és igazából ma sem érem föl, vajon miféle ember lehetett az, aki huszonöt évet áldozott fel az életéből – erre. Noha az eredmény a szó szoros értelmében *káprázatos* volt. (Szerényebb mértékben, de ugyanígy csodálkoztam, mikor a jubileumi felajánlasként gyufaszálakból összeállított Parlamentet, Erzsébet hidat, Mátyás-templomot láthattam nem sokkal ezután a magyar televízióban.) De volt ott a *Zöld Bolt*-ban egy másik különlegesség is, ami még jobban megfogott. Már nem tudom, ki – de bizonyára türelmes ember lehetett –, 183 fejet faragott egy meggymagba. Nagyítólencsét tettek a vitrinüveg mögé, akinek volt hozzá türelme, megszámolhatta. Egyetlen meggymagba 183 fejet! – mivel, hogyan, sejtelmem sincs. És ezek az aprónál is apróbb fejek, már amennyire ezt ki lehetett venni, nem is voltak egyformák. Sőt esküdni mernék rá, hogy egyénítettek voltak, jóllehet szabad szemmel csak az az egyetlen meggymag látszott. Azt gondoltam akkor magamban: vajon miféle tekintetnek szól ez a munka? Merthogy nem emberi szemnek, az valószínű. Ki lehet az, aki ilyen kicsiket is meglát? Meg aztán: miért csinálta, aki csinálta? Csak a bravúr kedvéért? (Akkoriban – mert mintha ez is valami keleti dolog lett volna – még nem volt Guinness-rekordok könyve.) Nem tudom. Mindenesetre, amikor Mosonyi Aliz boltosmeseminiatúrjeit olvastam a *Holmiban*, azonnal ez jutott eszembe: a meggymag a 183 fejjel. Mert van, aki e világ valamely urának hódoló káprázatos életképekkel, és van, aki egyetlen kincsét, meggymagnyi önmagát faragja teli aprónál is apróbb arcocskákkal – de hát minden viszonylagos. Számomra, miután közel hajoltam hozzájuk, és a szív nagyítólencséjén keresztül szemügyre vettem őket, világossá